

Petar Bačić, asistent
Pravnog fakulteta Splitu

EUROPSKI SISTEM ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA – ISKUSTVA I NOVI IZAZOVI, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog 13.-14. oktobra 2003. godine na Pravnom fakultetu u Nišu, Centar za publikacije, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2005.

U vrijeme svog osnivanja 1949. godine Vijeće Europe obuhvaćalo je relativno uski krug zapadnoeuropskih država okupljenih oko zajedničkih “duhovnih i moralnih vrednota koje su zajednička tekovina njihovih naroda i pravi izvor osobne i političke slobode te vladavine prava”.¹ Ozbiljenje ovih uzvišenih ideala postalo je moguće već 1950. godine kada je usvojena *Europska konvencija o zaštiti prava čovjeka i temeljnih sloboda*. Osmišljeni koncept zaštite prava čovjeka ostvaren Konvencijom te kasnije nadograđen i modificiran sukcesivnim protokolima dokazao je svoju uspješnost kroz više od pedeset godina postojanja, prerastavši na poslijetku u uspješni sveobuhvatni okvir vladavine prava u Europi. Danas se stoga s pravom može zaključiti da su izvorne članice Vijeća Europe imale dobru viziju budućeg razvoja. No, jesu li pritom očekivale da će pod jednim protektivnim sistemom obuhvatiti praktično sve europske države?

U vrijeme održavanja međunarodnog naučnog skupa u Nišu samo su se još dvije europske države - Monako i Bjelorusija - nalazile izvan članstva Vijeća Europe, a time i izvan sistema zaštite prava čovjeka uspostavljenog *Europskom konvencijom o zaštiti prava čovjeka i temeljnih sloboda* budući da je, zahvaljujući izmjenjenoj praksi organizacije, ratifikacija potonje postala nezaobilazni uvjet za punopravno pristupanje Vijeću. Navedenim državama mogli bi priključiti i državu domaćina ovog skupa koja, iako je već u travnju 2003. godine postala članicom Vijeća Europe, u vrijeme njegovog održavanja još uvijek nije bila ratificirala Konvenciju. No, svjesni da je ratifikacija samo pitanje vremena, organizatori niške konferencije okupili su domaće stručnjake i ugledne goste iz “starih” i “novih” država ugovornica *Europske konvencije o zaštiti prava čovjeka* s namjerom da osvijetle nove mogućnosti koje će se građanima Srbije i Crne Gore neminovno otvoriti prema Europskom sudu za prava čovjeka u Strasbourgu.

Knjiga “Evropski sistem zaštite ljudskih prava – iskustva i novi izazovi” u izdanju Pravnog fakulteta u Nišu sadrži ukupno 14 tekstova koji su grupirani u tri cjeline. U prvom dijelu nazvanom “Reformisani evropski sistem zaštite ljudskih prava” nalaze se dva rada. *Michael Geistlinger* piše o raznolikim utjecajima europskog sistema zaštite prava čovjeka na pravo okoliša (“Impacts of the European System of Human Rights Protection on the Law of Environment”, str. 15.-35.), a *Vesna Knežević – Predić* o nekim porukama iz slučaja Matthews (“Some Messages of the Matthews Case: The European System of Judicial

¹ Vidi st. 3. preambule Statuta Vijeća Europe.

Protection of Human Rights – one, two or...”, str. 37.-50.). Drugi dio knjige nazvan “Iskustvo država članica i praksa Evropskog suda” obuhvaća četiri rada. **Walter Berka** piše o utjecajima Europske konvencije o zaštiti prava čovjeka na austrijski nacionalni sistem zaštite prava (“The Impacts of the European Convention on Human Rights on the System of Human Rights Protection in Austria”, str. 53.-64.), **Nina Vajić** o hrvatskim predmetima pred Europskim sudom za ljudska prava (str. 65.-73.), **Margarita Caca-Nikolovska** o makedonskim predmetima pred Europskim sudom za ljudska prava (str. 75.-84.), a **Klaus Markowitz** o pravu na pravično suđenje i utjecaju čl. 6 Europske konvencije o zaštiti prava čovjeka na austrijski građanski postupak (“The Right to Fair and Public Trials Within a Reasonable Time According to Art 6 ECHR in Austrian Civil Procedure”, str. 85.-101.). U trećem i najopsežnijem dijelu knjige (“Očekivanja Srbije i Crne Gore od evropskog sistema zaštite ljudskih prava”) nalazi se osam tekstova domaćih autora. **Vojin Dimitrijević** piše o okruženju u kojem se ostvaruju ljudska prava u Srbiji (str. 105.-114.), **Milan Paunović** o Europskoj konvenciji u unutrašnjem pravu Državne zajednice Srbija i Crna Gora (str. 115.-129.), **Tanja Mišćević** o usklađenosti Povelje o ljudskim i manjinskim pravima Srbije i Crne Gore sa odredbama Europske konvencije (str. 131.-148.), **Zoran Radivojević** o kumulaciji pojedinačnih pritužbi podnesenih Europskom sudu za prava čovjeka i Odboru za prava čovjeka (str. 149.-161.), **Nebojša Raičević** o mjerama koje poduzima Europski sud za prava čovjeka u slučaju da su pojedincu (u ovom slučaju građaninu Srbije i Crne Gore) povrijeđena prava iz Konvencije ili protokola (str. 163.-176.), **Vojislav Đurđić** o zaštiti osobne slobode u kaznenom postupku (str. 177.-198.), **Nevena Petrušić** o pravu na suđenje u razumnom roku u građanskopravnim predmetima i praksi Evropskog suda za prava čovjeka (str. 199.-221.), **Gordana Stanković** o pravu na pravično suđenje i pravu na neovisni i nepristrani sud (str. 223.-232.). Osim uvodne riječi **Zorana Radivojevića** (str. 11.-12.), navedenim radovima pridodani su i tekstovi Europske konvencije o zaštiti prava čovjeka i temeljnih sloboda i sukcesivnih protokola (235-258) te usporedni pregled prava zajamčenih Konvencijom i Poveljom SCG o ljudskim pravima (str. 259.-264.).

Michael Geistlinger upozorava na činjenicu da praksa Evropskog suda u pogledu zaštite prava na zdravi okoliš, unatoč tome što u odredbama Konvencije ono nije poimenice spomenuto i bez obzira na otpore tradicionalista, polako utvrđuje minimalne standarde pravne zaštite pri čemu posebnu važnost imaju članak 2. (Pravo na život) i članak 8. (Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života).

Vesna Knežević-Predić podsjeća na poznati dugogodišnji kontroverzni odnos prava EU i njenog Suda prema zaštiti prava čovjeka te relaciju prema Vijeću Europe i njegovoj Konvenciji o zaštiti prava čovjeka kao posebnom “izvoru inspiracije”. Autorica smatra da je na slabosti postojanja dva odvojena sistema zaštite prava čovjeka u Europi ukazao posebno slučaj Matthews pred Sudom EU.

Walter Berka, duhovito uspoređujući položaj Konvencije o zaštiti prava čovjeka u Austriji sa pričom o uspavanoj ljepotici, tvrdi da konvencijski sistem zaštite prava čovjeka u jednom dugom periodu nije imao gotovo nikakav efekt u

Austriji, unatoč tome što je ova država Konvenciju ratificirala još 1958. godine. Tek osamdesetih godina dolazi do značajnih promjena u pristupu Konvenciji što povlači i prilagodbu nacionalnog zakonodavstva, ali i pravosudnog sistema.

Nina Vajić analizira tri presude Europskog suda protiv Republike Hrvatske i na njihovom primjeru pokazuje razvoj sudske prakse. Upozoravajući posebno na činjenicu da je velika većina predmeta protiv Republike Hrvatske vezana uz članak 6. (Pravo na pošteno suđenje u razumnom roku) i članak 13. (Pravo na djelotvoran pravni lijek), autorica ističe iznimnu važnost suradnje između nacionalnih sudova i Europskog suda.

Margarita Caca-Nikolovska analizira šest predmeta pokrenutih pred Europskim sudom protiv Republike Makedonije i ističe da je, za razliku od prvih nekoliko godina od pristupanja ove države Vijeću Europe, u posljednje vrijeme zamjetan značajan porast broja pritužbi od strane makedonskih građana što pripisuje ponajprije njihovoj boljoj informiranosti.

Klaus Markowitz u svom tekstu traži odgovor na pitanje jesu li standardi glede prava na pravično i javno suđenje koje postavlja Konvencija u čl. 6 ostvareni u austrijskom građanskom postupku. Naglašavajući da je u Austriji Konvencija dio materiae constitutionis, zbog čega posebno ocjenjuje i ulogu austrijskog ustavnog suda, autor zaključuje da je nacionalni građanski postupak u znatnoj mjeri usklađen sa konvencijskim rješenjima o čemu svjedoči i mali broj presuda (35) izrečenih pred Sudom protiv Austrije zbog kršenja čl. 6.

Vojin Dimitrijević piše o stanju glede poštivanja prava čovjeka u Srbiji za vrijeme Miloševićevog režima i uspoređuje ga sa situacijom nakon 2000. godine. Posebnu pažnju posvećuje odnosu građana Srbije i Crne Gore prema ljudskim pravima.

Milan Paunović zaključuje da su promjene u Srbiji i Crnoj Gori zahvatile puno širu materiju od pukog naziva državne zajednice. Riječ je o promjeni strukture države koja je od klasične federacije postala realna unija sui generis. Autor uspoređuje švicarska i njemačka iskustva i u tom smislu analizira probleme glede implementacije prava iz Konvencije koji će se pojaviti nakon njene ratifikacije u Srbiji i Crnoj Gori

Tanja Mišević piše o Povelji o ljudskim i manjinskim pravima SCG koja je usvojena 2003. godine i uspoređujući njen sadržaj s tekstom Konvencije zaključuje o postojanju tri grupe prava u Povelji ovisno o njihovoj usklađenosti sa konvencijskim rješenjima.

Zoran Radivojević analizira odredbe dva nezaobilazna međunarodna dokumenta posvećena zaštiti prava čovjeka - Europske konvencije o zaštiti prava čovjeka i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, tj. Prvog fakultativnog protokola uz taj pakt - kojima se predviđa mogućnost podnošenja pritužbi pojedinaca zbog kršenja zajamčenih prava, a posebno upozorava na mogućnosti i posljedice kumulacije istih.

Nebojša Raičević piše o različitim "novčanim" i "nenovčanim" mjerama

koje Europski sud izriče kada utvrdi da su pojedincu povrijeđena prava zajamčena Konvencijom.

Vojislav Đurđić analizira mogući utjecaj konvencijskih odredaba glede osobne slobode (čl. 5 – Pravo na slobodu i sigurnost) na kazneni postupak u Srbiji i Crnoj Gori. Autor zaključuje da su rješenja nacionalnog zakonodavstva SCG u pogledu uhićenja, pritvora, posebnih prava uhićenih i pritvorenih osoba, itd. gotovo u potpunosti usklađena sa konvencijskim rješenjima te upozorava na eventualne manje nepodudarnosti.

Nevena Petrušić piše o posebnom elementu prava na pravično suđenje – pravu na rješavanje predmeta u razumnom roku (čl. 6. st. 1. Konvencije). Autorica daje iscrpni pregled prakse Europskog suda, upozorava na nužnost pružanja kvalitetne i ekspeditivne građanskopravne zaštite te u tom smislu apelira na sudove i druge institucije u Srbiji i Crnoj Gori da daju znatniji doprinos pravosudnoj reformi.

Gordana Stanković analizira drugi element prava na pravično suđenje – pravo na neovisni i nepristrani sud (čl. 6. st. 1. Konvencije). Kao institut poznat u pravu Srbije još od srednjeg vijeka, pravo na neovisni sud dobiti će novu, “praktičnu” dimenziju kroz buduće odluke Europskog suda za prava čovjeka.

U čemu se krije vrijednost ove publikacije? Odgovor na ovo pitanje vraća nas na početak devedesetih godina kada su se često postavljala pitanja o tome hoće li ulazak bivših socijalističkih zemlja u Vijeće Europe na bilo koji način ugroziti ostvarene standarde prava čovjeka iz Konvencije. Naime, općenito se smatralo da te zemlje nisu imale veliko iskustvo u pravnoj zaštiti prava čovjeka. No, s jedne strane zahvaljujući djelomičnoj neopravdanosti takvih ocjena i prilagodbi nacionalnih zakonodavstava te efikasnoj reformi europskog sistema zaštite prava čovjeka provedenoj *Protokolom br. 11* s druge strane, bivše socijalističke zemlje uspješno su se uklopile u ovaj mozaik demokratskih i pravnih tradicija europskog kontinenta. Iskustva poput primjerice onih Hrvatske i Makedonije, djelomično prezentirana i u ovoj publikaciji kroz tekstove sutkinja Europskog suda za prava čovjeka Nine Vajić i Margarite Caca-Nikolovske, zasigurno su predstavljala dragocjenu pomoć pravnicima u Srbiji i Crnoj Gori u procesu sveobuhvatne pripreme za nadolazeće promjene. Bilo bi naravno iznimno korisno da i srpski i crnogorski političari daju što širu potporu procesu. Možda ih na takav korak dodatno potakne činjenica da od 3. ožujka 2004. godine² građani – pojedinci mogu iskoristiti svoje pravo izravnog obraćanja Europskom sudu za prava čovjeka i podnijeti pritužbe protiv Srbije i Crne Gore. Ne sumnjamo pritom da je ubrzanju reformi te istovremeno informiranju građana o njihovim pravima pridonijela i ova publikacija, čime je ujedno ostvaren i cilj koji su sebi zadali organizatori niškog skupa - pravovremeni početak širenja znanja o sistemu zaštite prava čovjeka Vijeća Europe.

² Srbija i Crna Gora potpisale su Europsku konvenciju o zaštiti prava čovjeka i temeljnih sloboda 3. travnja 2003., a ratificirale je 3. ožujka 2004. kada je i stupila na snagu.